

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Корнелия Димова Славова, преподавател в СУ “Св. Климент Охридски“, член на научното жури, утвърдено със заповед на Ректора на СУ “Св. Климент Охридски” № РД 38-642/12.12.2023 г.

относно дисертационния труд на Елгони Никола, докторант по професионално направление 2.1. Филология, Литература на народите от Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия (Американска литература – XX век), за присъждане на образователната и научна степен “доктор”

Тема на труда: “Theater and Politics: The Reception of American Drama in Albania and the Balkans during the Cold War“/ „Театър и политика: Рецепция на американската драма в Албания и на Балканите по време на Студената война.“

1. Информация за докторантката

Елгони Никола има бакалавърска степен по архитектура от Политехническия Университет в Милано, бакалавърска степен по англицистика и американистика от Университета в Тирана, както и магистърска степен от Факултета по езици и туризъм в Тирана, Албания.

Работила е като учител по английски в езиков център в Тирана, маркетинг асистент и специалист по устойчивост в различни международни компании.

2. Изпълнение на изискванията за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Представеният от Елгони Никола комплект материали е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на СУ и съдържа всички необходими документи: автобиография, протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварителното обсъждане на дисертационния труд; дисертационен труд; автореферати на български и английски; списък на научните публикации по темата на дисертацията (5 броя публикации в научни издания в България и в чужбина); копия на научните публикации; сертификати за участия в 6 конференции в България и в чужбина; Доклад от анти-плагиаторската система на СУ. Публикациите на Елгони Никола са по темата на дисертацията и надвишават количествените изисквания на ЗРАСРБ.

3. Оценка на представения дисертационен труд

Дисертацията изследва рецепцията на американска драма на албанската театрална сцена в епохата на Студената война в съпоставка с някои съседни държави. Намирам темата за дисертабилна, актуална и недостатъчно проучвана: твърде оскъдни са изследванията за присъствието на американската драма в Албания (няколко статии предимно на албански език), докато сравнителни изследвания по темата за балканския регион не съществуват. Похвална е издирвателската работа на дисертантката в библиотеките и театралните архиви на Корча, Фиер, Тирана, Призрен, Прищина и други градове, както и интервютата ѝ с албански режисьори и актьори от по-старото поколение.

Трудът е с обем от 185 стр., като съдържа Увод, Теоретична глава, три аналитични глави за рецепцията на Артър Милър, Тенеси Уилямс и Лилиан Хелман, Заключение, Библиография, и Приложение за обсъжданите постановки в Албания, Северна Македония, Сърбия, Хърватия, България, Косово, Словения и Румъния. Целите и работната хипотеза са ясно поставени още в началото на работата, а именно: „да се проследи и анализира противоречивата рецепция на американската драма на албанската театрална сцена по време на комунизма в сравнение с театралните сцени в други Балкански държави (предимно в албано-езичните региони на бивша Югославия) в периода 1945-1991 г.“ (стр. 6-7). Ясно са формулирани и изследователските въпроси: „Кои американски драматурзи са най-популярни отвъд Желязната завеса и защо? Как са преведени и пренесени техните пиеси извън оригиналния контекст? Какви образи и послания за американската култура и общество се налагат на сцената и отвъд нея? Каква е репрезентацията на Америка по време на Студената война?“ (стр. 7).

Дисертационният труд има логична структура, която следва разгръщането на изследователския процес във времето и в пространството. Материалът е организиран на базата на два основни стълба: 1) хронологичното поставяне на американската драма на албанската сцена и 2) нейното пространствено разпространение от изходната култура (САЩ) към приемната култура (Източна Европа/ Балкани и Албания). Добро впечатление прави умелото и уместно контекстуализиране на рецепционните процеси на фона на събитията от историята и културата на САЩ, от една страна, и на Албания/ Източна Европа, от друга. Информацията, свързана с албанската театрална традиция, историческия и политическия контекст на Балканите през ХХ в. е много полезна за разбирането на оскъдната албанска рецепция на американските драматурзи, както и на сценичната трансформация от чужд език и чужда култура.

Интердисциплинарната същност на обекта на изследването неизбежно налага и „интердисциплинарната методика“ (стр. 11), базирана на комбинация от идеите на Сюзън Бенет за театралната рецепция и теорията на Патрис Павис за межкултурен трансфер на сцената

(представен като дуалистичен модел във фигура на пясъчен часовник, както и разнообразни теории на превода, свързани с ролята на идеологията при възприемането на преводни творби (Лорънс Венути), на цензурата и властта, както и обедняването на оригиналния текст в резултат на определени стратегии на изкривяване (Антоан Берман). Те са подробно представени в Теоретичната глава.

Въз основа на събрания разнообразен материал (от театрални програми и рецензии на отделни постановки до политически досиета, уникални видео записи на поставени американски пиеси, снимки от частни архиви, преводи на три емблематични пиеси и др.) дисертацията проследява неравния път на тримата американски драматурзи към театралната публика в Албания, както и в съседните балкански държави. Определено, Артър Милър е бил най-популярният американски драматург в Албания с постановки на четири негови пиеси: *Поглед от моста* (Корча, 1962 г.), която обаче е критикувана заради „фройдистките“ си внушения и забранена, последвана от дълъг период на мълчание до края на 80-те години, когато в самия край на режима се играят *Смъртта на търговския пътник* (Тирана, 1986 г.), *Салемските вещици* (Фиер, 1988 г.), и *Всички мои синове* (Корча, 1988 г.). Дисертантката констатира огромно забавяне при пренасянето на пиесите от Бродуей до албанската сцена в сравнителен план: например, *Смъртта на търговския пътник* достига Тирана почти 40 години след премиерата на Бродуей, докато в Югославия навлиза в края на 50-те, в България през 1964 г., в Китай през 1983 г. Досието на същата пиеса демонстрира сериозната намеса в съдържанието и манипулирането на зрителските възприятия чрез стриктни инструкции как да се интерпретира и постави пиесата. Безценни са тези архивни материали, защото разкриват с един поглед механизмите на комунистическата цензура, както и пренаписването и идеологическото изкривяване, на което е подложено театралното изкуство по време на най-рестриктивния комунистически режим в Европа през XX век (стр. 89-92).

Подобна е съдбата и на единствената поставяна пиеса на албанска сцена от Тенеси Уилямс: „Орфей слиза“ е поставена през 1973 г. и веднага е била забранена (заради своя експресионизъм, „херметичните“ символи и политически внушения), докато тя навлиза в Източна Европа още в началото на 60-те години (България и бивша Югославия през 1961 г., Румъния през 1962 г.). Дисертацията очертава и други парадокси и разминавания в рецепцията на американската драма в региона: напр. „Лисичетата“ на Лилиан Хелман пътува 50 години до албанската си премиера (в Театър Scampa, 1989 г.), докато в останалите балкански страни драматуржката се радва на особена популярност (още през 1948 г. тя посещава Югославия по покана на Тито за премиерата ѝ в Белград). Хладният прием на Лилиан Хелман на албанската сцена се обяснява с недоверието към жените в едно силно

патриархално общество, където западните модели на еманципираната жена са заплаха за режима на Енвер Ходжа. Примерите от 90-те години на XX век илюстрират променящата се динамика между политика и театър след смъртта на диктатора и падането на режима през 1990 г., когато настъпва известна либерализация и започват да навлизат повече чужди пиеси и да се преодоляват табутата в изкуството.

Приноси и значимост на разработката

Дисертационният труд е оригинално изследване, което разработва важни и negliжирани теми за ролята на театъра по време на Студената война и неговото използване като оръжие за пропаганда. То е пионерско за Албания и албано-езичните части на Балканите, но и пригодно за изучаването на цялостното влияние на американската култура отвъд Желязната завеса.

Дисертацията предлага театрална историография на рецепцията на американската драма сред албанската и албано-езичните общности в периода 1945-1990 г., като очертава основните етапи на рецептивния процес, както и предлага сравнения със ситуацията в съседните балкански страни. Сравнителната оптика с бивша Югославия (Северна Македония, Косово, Сърбия, Хърватия, Словения) и България позволява да се открият приликите и разликите по отношение на идеологическия натиск върху театъра по време на Студената война, но и начините чрез които културите на САЩ и Съветския свят все пак успяват да се срещнат на сцената. В по-общ план, проучването предлага наблюдения и храна за размисъл за връзката между политика и театър, за превантивната и ретроактивната цензура и самоцензура, както и по-големи обобщения относно „идеологическото свръхкодиране“ (по термина на С. Бенет) на театъра като публична арена.

Основното внимание на дисертантката е насочено към фактологията, но според мен изследването би спечелило от по-детайлен анализ на събраните материали – особено на видео-записите и преводите на албански език.

4. Заключение

В заключение, бих обобщила, че представеният дисертационен труд съдържа резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона

за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Климент Охридски“.

Предвид всичко казано дотук давам своята **положителна оценка** за дисертационния труд и препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на Елгони Никола образователната и научна степен „доктор“ в областта на Хуманитарните науки, професионално направление 2.1. Филология.

08. 03. 2024 г.

Рецензент: проф. д-р Корнелия Славова